

Recenzja pracy doktorskiej pt. Wartości doświadczane przez dzieci w toku edukacji innowacyjnej w przedszkolu.

Autor: Monika Litwinow

Promotor: prof. dr hab. Urszula Ostrowska

Promotor pomocniczy: dr Kazimierz Czerwiński

Wydruk komputerowy 260 stron

Przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska „wpisuje” się w nieliczne badania w zakresie aksjologii pedagogicznej. Należy z całą mocą podkreślić, że w Polsce, jak również w Europie badania z tego zakresu mimo, że są ważne dla wychowania i edukacji dzieci i młodzieży są sporadycznie podejmowane i mają raczej charakter sondażu diagnostycznego z preferencją badań ilościowych. Niewielka też grupa naukowców przedmiotem zainteresowań czyni zagadnienia aksjologiczne. Podjęcie przez mgr Monikę Litwinow badań nad doświadczanymi wartościami dzieci przedszkolnych już z powyższych względów zasługuje na uznanie, bowiem stanowi cenny wkład poszerzając dotychczasowe sporadycznie podejmowane badania dzieci w wieku przedszkolnym, a przecież edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom powinny mieć początek w tej grupie wiekowej. Słowa wielkiego uznania należą się Pani Profesor dr hab. Urszuli Ostrowskiej za trud mistrzowskiego prowadzenia doktorantki, co znajduje swój wyraz w sfinalizowaniu dysertacji doktorskiej napisanej przez mgr Monikę Litwinow.

Charakterystyka zawartości merytorycznej pracy w kontekście jej walorów.

Struktura pracy jest uzasadniona pod względami merytorycznymi stawianymi rozprawom doktorskim i teoretyczno-empirycznym charakterem pracy. Dysertacja zawiera streszczenie, wstęp, rozdział teoretyczny, metodologiczny, empiryczny, spis tabel i rycin, aneks. Streszczenie pracy zawiera informacje o podstawowych elementach strukturalnych: nawiązanie do teorii, która stanowi podstawę teoretyczną, główny cel rozprawy i problem

badawczy, syntezę zawartości poszczególnych rozdziałów oraz słowa kluczowe, którymi są: edukacja aksjologiczna, wartości, badania jakościowe, badania nad dzieciństwem. We wstępie znajduje się uzasadnienie wyboru tematu. Wśród uzasadnień autorka podkreśla:

- ustawicznie ewaluującą rzeczywistość edukacyjną, która zmusza do ciągłych poszukiwań, analiz i zrozumienia świata i relacji międzyludzkich. W tych relacjach szczególne/ priorytetowe znaczenie mają wartości. Stąd jak słusznie zauważa autorka priorytetowym zadaniem jest edukacja aksjologiczna i wychowanie ku wartościom już na etapie edukacji przedszkolnej.

Podstawą teoretyczną prowadzonych rozważań czyni autorka teorię konstruktywizmu Jeana Piageta oraz teoretyczne przesłanki badań nad dzieciństwem. Zintegrowanie tych dwóch perspektyw daje mocne filozoficzno- pedagogiczne podstawy prowadzonych badań o charakterze teoretycznym i empirycznym.

Rozdział pierwszy zatytułowany: „Podstawy teoretyczne podjętej problematyki badawczej” zawiera, syntetyczną analizę dotychczasowych badań w zakresie aksjologii pedagogicznej, głównie w badanej przez autorkę grupie wiekowej. Autorka w sposób czytelny sytuuje swoje badania w dotychczasowych badaniach prof. Krystyny Żuchelkowskiej, wskazując na ich uszczegółowienie. Drugim punktem odniesienia w prowadzonych badaniach przez mgr Monikę Litwinow są teoretyczne badania i cenny wkład w teorię aksjologii pedagogicznej prof. Urszuli Ostrowskiej. Podstawą rozważań czyni autorka teoretyczne przesłanki doświadczania wartości opracowane przez U. Ostrowską.

Integracja dotychczasowych wyników badań w zakresie ustosunkowania dzieci do wartości z teoretyczną wiedzą na temat doświadczania wartości jest słusznym punktem wyjścia do prowadzonych badań przez mgr Monikę Litwinow.

Drugim przedmiotem analiz w tym rozdziale jest pojęcie wartości w ujęciu teoretycznym. Autorka dysertacji w sposób syntetyczny przedstawia ujęcie filozoficzne wartości, psychologiczne, socjologiczne oraz pedagogiczne. To wielostronne ujęcie wartości pozwala autorce na odniesienie wartości do edukacji przedszkolnej. Mimo podjętej próby uszczegółowienia nie zostało ono przedstawione w sposób wyczerpujący.

Kolejnym analizowanym zagadnieniem są wybrane typologie wartości. Podrozdział napisany syntetycznie, prezentuje struktury wartości uznanych autorów w literaturze naukowej. Podrozdział drugi kończą rozważania na temat funkcji wartości. Szczegółowymi analizowanymi zagadnieniami w aspekcie funkcji wartości są: wychowanie do wartości,

warunki edukacji aksjologicznej (wychowania do wartości), klaryfikacja wartości w edukacji szkolnej, wartości a edukacja przedszkolna. Układ zagadnień nie budzi zastrzeżeń jest poprawnie dobrany. Zagadnienia są kluczowymi dla rozpatrywanych funkcji wartości. Zbyt ogólnie dokonana została szczegółowa egzemplifikacja wymienionych funkcji wartości w analizowanych zagadnieniach. To zadanie jest zadaniem trudnym, jego wykonanie byłoby dużo łatwiejsze gdyby mgr Monika Litwinow wykorzystwała do analiz innych jeszcze autorów podziałów/ kategorii funkcji wartości. Uwaga ta nie oznacza, że autorka tych funkcji w analizowanych zagadnieniach nie wskazała, lecz wskazuje na utrudnienie sobie zadania.

Trzecim obszarem analizowanych zagadnień w pierwszym rozdziale jest edukacja innowacyjna. Zagadnienie to jest kluczowym w kontekście tematu dysertacji. Punktem wyjścia prowadzonych analiz jest pojęcie innowacji pedagogicznej. Na tle syntetycznej wiedzy o innowacjach autorka podejmuje zagadnienie związku innowacji z edukacją alternatywną oraz nowatorstwa pedagogicznego z innowacjami edukacyjnymi. Na tle tych syntetycznych ustaleń mgr Monika Litwinow definiuje pojęcie edukacja innowacyjna jako: „ koncepcja wynikająca z możliwości tworzenia alternatywnych rozwiązań w edukacji prowadzonych do ulepszeń o charakterze wymiernym, poprzez intencjonalne, konkretne, przemyślane i zoorganizowane działania nauczycieli i wychowawców w celu wdrażania nowych rozwiązań poprzez autorskie pomysły racjonalizatorskie w dziedzinie teorii i praktyki edukacyjnej oraz zmiany wzajemnych związków między składnikami edukacji tj. treści programowych, metod, środków czy form organizacji edukacji prowadzącej do polepszenia efektów działalności edukacyjnej" (s.52).

Autorka zastrzega, że są to „zmiany typu rozwojowego, progresywnego wzbogacające edukację o nowe wartości, czyli przejście stanu dobrego do lepszego , mające status odmiennej od tej, która istniała przed jej powstaniem, jako nowy składnik do teorii, praktyki i doświadczenia pedagogicznego"(s.52).

Rozdział teoretyczny pracy kończy syntetyczna analiza podmiotów edukacji w przedszkolu . Autorka dokonała charakterystyki rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym: rozwoju emocjonalno- społecznego, poznawczego, rozwoju komunikacji i rozwoju moralnego, estetycznego. Analizy są syntetyczne. Autorka posłużyła się trafnie dobraną literaturą.

Kolejnym szczegółowym analizowanym zagadnieniem są rodzice, jako podmiot edukacji. Centralnym punktem odniesienia w prowadzonych analizach są wartości przekazywane w rodzinie i przez rodzinę. Nauczyciel, jako podmiot edukacji znajduje wyraz w trzecim podrozdziale. Punktem odniesienia prowadzonych analiz są wartości. Mimo, że

literatura dobrana jest prawidłowo jednak w rozważaniach zabrakło stanowiska wobec podmiotowości nauczyciela, które prezentuje profesor Józefa Bałachowicz. Autorka przytacza stanowiska w tej kwestii uznanych autorytetów pedagogicznych.

Podsumowując ten rozdział pragnę podkreślić, że mgr Monika Litwinow wykazała się umiejętnością analizy i syntezy literatury oraz wiedzą z zakresu analizowanych zagadnień. Brakuje konstruktywnego podsumowania całego rozdziału teoretycznego, wyakcentowania elementów, które stanowią teoretyczną podstawę- są elementami kluczowymi.

Rozdział drugi pracy ma charakter metodologiczny. W pierwszym punkcie autorka w sposób konstruktywny charakteryzuje wybraną strategię i paradygmat badań empirycznych. Obrala słuszną strategię badań. Jest nią strategia badań jakościowych. Analizie poddała indywidualne doświadczenia podmiotów przedszkola oraz akty prawne i dokumenty. Przyjęła precyzyjne sposoby określania trafności i rzetelności dążąc tym samym do obiektywizacji badań. Słusznie też konstruktywizm społeczny oraz interakcjonizm symboliczny zostały podstawą teoretyczną prowadzonych badań empirycznych.

Kolejnym teoretycznym kierunkiem, do którego nawiązują prowadzone przez autorkę dysertacji badania jest fenomenologia. Wykorzystała również elementy hermeneutyki oraz inkontrologii.

To wielostronne, bogate teoretycznie podejście do rozwiązywanego problemów stało się podstawą do zastosowania triangulacji badań: triangulację danych, triangulację teoretyczną oraz metodologiczną. Ten element rozdziału metodologicznego nie budzi zastrzeżeń, ukazuje rzetelne wielostronne podejście do prowadzonych badań empirycznych. Jest to ważne z uwagi na małą grupę badaną i zastosowanie studium przypadku. W ten sposób autorka zapewniła rzetelność i obiektywność badań.

Drugim elementem metodologicznym jest sformułowany przedmiot i cel badań. Przedmiotem badań są wartości doświadczane w toku zajęć edukacji innowacyjnej w przedszkolu. Konsekwentnie w kontekście przedmiotu badań został sformułowany główny problem badań empirycznych (s.75). Autorka dysertacji w kontekście celu głównego wyróżniła dwa cele szczegółowe: cel wewnętrzny (teoretyczno- poznawczy) i cel zewnętrzny- praktyczno- wdrożeniowy. Budzi zastrzeżenia sformułowanie celu teoretyczno- poznawczego. O ile pierwsza część zdania jest poprawnie sformułowana, to druga mało precyzyjnie określa wykrycie związków między jakimi zmiennymi. Sformułowanie brzmi: Celem zewnętrznym (teoretyczno- praktycznym) jest poznanie świata wartości dzieci 6- i 7- letnich uczęszczających w zajęciach edukacji innowacyjnej oraz wykrycie związków pomiędzy rodzajem, specyfiką edukacji innowacyjnej z preferencjami aksjologicznymi

kilkulatków, ich hierarchii na przykładzie programu edukacji innowacyjnej Przedszkola Niepublicznego Bajka w Bydgoszczy" (s.85). Słusznie autorka- ze względu na charakter badań- zrezygnowała ze sformułowania hipotez. Problematyka badawcza stanowi kolejny strukturalny element metodologiczny. Autorka sformułowała problem główny oraz problemy szczegółowe. Problemy główne brzmi: Jak dzieci przedszkolne opisują świat doznawanych wartości oraz jakie są opinie znaczących dorosłych na temat wartości doświadczanych przez dzieci w toku realizacji programu edukacji innowacyjnej w przedszkolu. W kontekście problemu głównego zostały sformułowane następujące cztery problemy szczegółowe:

1. Jak dzieci przedszkolne opisują świat doznawanych wartości?
2. Jakie są opinie rodziców na temat wartości doświadczanych przez dzieci w toku edukacji innowacyjnej realizowanej w przedszkolu?
3. Jakie są opinie nauczycieli przedszkola na temat wartości doświadczanych przez dzieci w toku edukacji innowacyjnej w przedszkolu?
4. Jakie wartości ujęte są w programie edukacji innowacyjnej w badanym przedszkolu?

Cennym walorem jest przyjęcie modelu badań własnych z uwzględnieniem przesłanek etycznych. Jest nim model badań przez wspólne doświadczanie. Autorka w ten sposób konsekwentnie dąży do trafności i rzetelności swych badań. Na uwagę zasługuje instrumentarium badawcze, dobór metod, technik i narzędzi. Słusznie zastosowano metodę indywidualnych przypadków. Wybór uzasadniony jest wiekiem badanych oraz przedmiotem badań. Zastosowana bateria technik badawczych (prace plastyczne, pytania retrospekcyjne, technika 10 przykazań, technikę niedokończonych zdań, autorski pomysł szeregowania ilustracji, wywiad i analiza dokumentów) świadczy o dojrzałości badawczej mgr Moniki Litwinow, zapewnia obiektywność i rzetelność badań. Bardzo szczegółowo i w sposób konstruktywny został opisany teren badań i charakterystyka badanej grupy. W sposób niezwykle dokładny zostały przedstawione metody analizy danych świadczą one o wnikliwym podejściu autorki dysertacji do prowadzonych analiz wyników badań empirycznych.

Część metodologiczna pracy ukazująca procedurę badawczą zasługuje na duże uznanie. Świadczy o rzetelnym, profesjonalnym podejściu do badań.

Rozdział trzeci pracy zawiera wyniki własnych badań empirycznych. W podrozdziale

pierwszym ukazane zostały wyniki wartości, jakie doświadcza badana grupa. Źródłem wyników jest analiza wypowiedzi i rysunków dzieci przedszkolnych. Wyniki przedstawione są w sposób czytelny w formie tabelarycznej oraz schematu graficznego opatrzone szczegółowym komentarzem oraz profesjonalnie sformułowanymi wnioskami.

Przedmiotem analiz w podrozdziale drugim są wyniki opinii rodziców na temat wartości doświadcanych przez ich dzieci w toku edukacji innowacyjnej. Wyniki są przedstawione w sposób szczegółowy, ujęte tabelarycznie oraz w formie schematu graficznego, struktura schematu jest identyczna jak w przypadku doświadczenia wartości przez dzieci. Można, więc porównać wyniki tych dwóch grup. W sposób poprawny zostały sformułowane wnioski.

W podrozdziale trzecim ukazane zostały wyniki opinii nauczycieli na temat wartości doświadcanych przez dzieci w toku edukacji szkolnej. Punktem wyjścia jest opinia badanych nauczycieli na temat zakresu wartości występujących w Podstawie programowej. Centralnym wynikiem są struktury wartości, które według deklaracji badanych nauczycieli doświadcza dzieci w toku edukacji przedszkolnej w przedszkolu, które jest terenem badań. Wyniki w tym zakresie są zestawione w formie tabelarycznej oraz schematu graficznego. Cennym zbiegiem jest zastosowanie dla badanych podmiotów tej samej struktury schematu graficznego stwarza to szansę porównania wyników. Podrozdział czwarty zawiera analizę dokumentów przedszkola realizującego program edukacji innowacyjnej. Analizie została poddana Podstawa programowa, program przedszkola, przewodniki metodyczne. Analiza wyników jest rzetelna. Wyniki są ujęte w formie tabelarycznej według kryterium sfer funkcjonowania człowieka i zapewniają czytelny ich obraz. Dopelnia go ujęcie wyników w formie graficznej.

Podrozdział ten zakończony jest zestawieniem wyników dotyczących doświadcanych wartości przez dzieci oraz w opiniach nauczycieli, rodziców jak również wartości zawartych w programach edukacji innowacyjnej w badanym przedszkolu.

Autorka ukazuje w formie graficznej wyniki odnoszące się do poszczególnych sfer życia i funkcjonowania. Daje to doskonały obraz o charakterze porównawczym.

Kończącym etapem części empirycznej są wnioski oraz interpretacja wyników. Autorka sformułowała sześć wniosków szczegółowych i są sformułowane poprawnie. Przeprowadzona dyskusja wyników podejmuje kluczowe kwestie wynikające w przeprowadzonych badaniach. Do nich należą:

- niedostatki w duchu wartości społecznych, związanych z najbliższym otoczeniem dzieci, tj. z mediami i współczesnymi technologiami;

- brak wartości patriotyzmu w wypowiedziach badanych;
- zainteresowanie dzieci wartością pomiędzy;
- brak w wypowiedziach dzieci wartości szczęścia i inne.

Wszystkie one znajdują interpretację teoretyczną z wykorzystaniem dostępnej literatury. Dysertacja zawiera podsumowanie, w którym autorka podejmuje próbę zestawienia tez, które przyświecały jej w podjętej drodze badawczej, teoretycznej i empirycznej. Przywołuje cel pracy oraz problem główny. Końcowym elementem dysertacji jest spis zawartej bibliografii liczącej 213 pozycji, spis tabel i rycin, aneks w którym zawarte są załączniki obejmujące: wypowiedzi dzieci, opinie rodziców, opinie nauczycieli, dyspozycje do wywiadów, ilustracje wykorzystane w badaniu szeregowania ilustracji, prace plastyczne dzieci.

Kwestie dyskusyjne i uwagi krytyczne:

Mimo wielkich walorów pracy, do których należy zaliczyć: wielostronność i obiektywność badań; poprawnie dobrane techniki; przejrzystość opracowania wyników; poprawne i konstruktywne opracowanie wniosków; opracowanie na wymaganym poziomie części teoretycznej; wykorzystanie bogatej literatury; to obowiązkiem recenzenta jest zwrócić uwagę na pewne niedociągnięcia. Do nich zaliczam:

1. Utożsamienie celu rozprawy z celem badań. Cel pracy teoretyczno- empirycznej obejmuje analizę teoretyczną podejmowanych zagadnień, wyniki badań empirycznych, teoretyczne przesłanki wynikające z tych badań oraz wskazania natury praktycznej. Cel pracy wskazany w dysertacji jest celem badań empirycznych.
2. Występują różne wersje sformułowania problemu głównego (s.5 i s.12) Problem główny: „Jakich wartości doświadczają dzieci w toku realizacji programu edukacji innowacyjnej w opiniach podmiotów edukacji przedszkolnej, tj. dzieci, rodziców, nauczycieli”. (s.86) Problem główny: „Jak dzieci przedszkolne opisują świat doznawanych wartości oraz jakie są opinie znaczących dorosłych na temat wartości doświadczanych przez dzieci w toku realizacji programu edukacji innowacyjnej w przedszkolu”.(s.187) Problem główny: „Jakich wartości doświadczają dzieci jako podmioty edukacji w toku realizacji programu edukacji innowacyjnej w przedszkolu Niepublicznym Bajka w Bydgoszczy”. Te dwie wersje problemu rzutują na dalszą

nieściskość. Autorka przyjmuje raz drugą wersję, po czym wraca do pierwszej. Na s. 119 przedstawia wyniki doświadczane w wypowiedziach i rysunkach dzieci przedszkolnych. Zaznacza we wstępie, że dzieci doświadczają wielu wartości zarówno pochodzących z rodzinnego domu, jak i relacji rówieśniczych, ale już w następnym akapicie, pisze, że prezentuje analizę wartości, jakich doświadczają dzieci w toku edukacji innowacyjnej w przedszkolu. Dokonując analizy technik, narzędzi badawczych zastosowanych w przypadku badań dzieci nie wynika, że badane są wartości doświadczane przez dzieci w toku zajęć edukacji innowacyjnej w przedszkolu, lecz wartości doświadczane przez dzieci uczęszczające do przedszkola, w którym prowadzone są badania. Źródłem tych doświadczeń, jak sama autorka podkreśla nie jest tylko tok edukacji przedszkolnej. Według mojej oceny przyczyną tych nieściskości jest zafascynowanie działalnością innowacyjną w przedszkolu i bardzo duże przywiązanie autorki dysertacji do swojej działalności praktycznej. O tym emocjonalnym zaangażowaniu świadczy bardzo rzetelne przedstawienie terenu badań. Podczas obrony proszę, więc o ponowne sprecyzowanie celu pracy i głównego celu badań empirycznych oraz problemu głównego badań empirycznych.

3. Występują dwie wersje sformułowanego celu pracy (s. 85) czytamy: Celem rozprawy jest poznanie, zrozumienie i dogłębna analiza wartości doświadczanych przez dzieci 6- i 7 letnie w toku zajęć edukacji innowacyjnej realizowanej w Przedszkolu Niepublicznym Bajka w Bydgoszczy.

(s.187)...głównym celem pracy uczyniono badanie nad wartościami doświadczanymi przez dzieci w toku zajęć edukacji innowacyjnej w przedszkolu. Miało ono na celu poznanie, zrozumienie i dogłębna analizę **subiektywnych** doświadczeń wartości dzieci jako uczestników procesu edukacyjnego. Autorka nie badała tylko subiektywne doświadczenia wartości dzieci, ale również opinie nauczycieli i rodziców

4. Jak już wcześniej zaznaczyłam cennym walorem pracy jest czytelne przedstawienie wyników oraz próba ich porównawczego zestawienia (s.173). Ze względu na ten walor warto było wyodrębnić podrozdział, a nie zastosować podkreślenie zagadnienia. Wartości podkreślane przez dzieci, w opiniach nauczycieli i rodziców oraz zawarte w programach edukacji innowacyjnej.

5. Autorka poprawnie sformułowała cel praktyczno- wdrożeniowy. I w mojej ocenie został on zrealizowany. Szkoda, że nie zostały wyodrębnione dwie struktury dotyczące warstwy teoretycznej i praktycznej.
6. Brak wstępu do głównych rozdziałów i ich podsumowań
7. Występują skróty myślowe:
 - hierarchia wartości dzieci – hierarchia wartości badanych dzieci (s.15)
 - zamiennie używa doświadczanie i doświadczenie (s.18)
8. Występują sporadycznie błędy stylistyczne i gramatyczne:
 - s. 52 jest: prowadzące do polepszenia – powinno być raczej: prowadzące
 - s. 52 jest: składnikami edukacji innowacyjnej są jego podmioty – powinno być: jej podmioty
 - s. 73 nauczyciel jest: obowiązkowym elementem wszystkich oddziaływań wychowawczych- jest on raczej źródłem tych oddziaływań, osobowościowym/ podmiotowym czynnikiem

W kontekście powyższych uwag proszę o ustosunkowanie się- szczegółowe wyjaśnienie zagadnienia w kontekście prowadzonych badań: Wartości doświadczane przez dzieci w toku edukacji innowacyjnej w przedszkolu oraz drugie zagadnienie: doświadczanie wartości i doświadczenie aksjologiczne .

Powyżej wskazane uwagi nie umniejszają w sposób znaczący wartości dysertacji. Mają głównie na celu jej doskonalenie w celu wydania pracy drukiem- do czego zachęcam autorkę.

Ogólna ocena

Praca wnosi cenny wkład w rozwój aksjologii pedagogicznej zwłaszcza w warstwie metodologicznej, w której zastosowane zostały oryginalne rozwiązania. Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną, dojrzałością badawczą. Przeprowadzone badania oraz analiza wyników świadczą o odpowiedzialności i rzetelności mgr Moniki Litwinow. Praca spełnia wymogi formalne i prawne (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora Dz.U. 2016 poz. 1586) stawiane pracom doktorskim. Wnoszę o dopuszczenie jej autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krystyna Chałas
